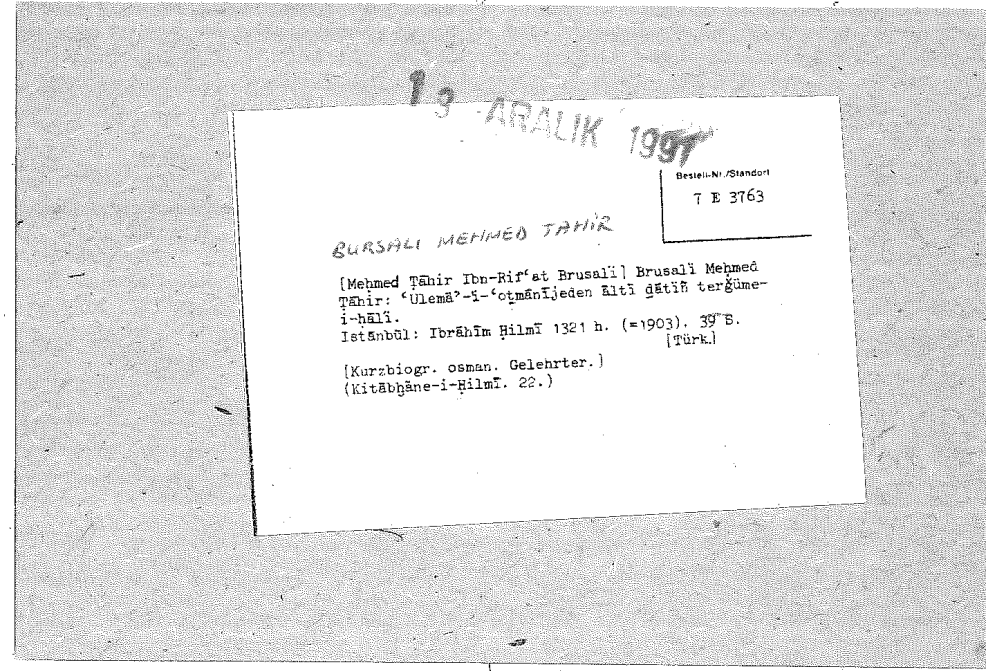

Mehmet Tahir Bursalı

Mehmed Tahir.

Mesâil-i Hayatiyye.

S. Müstekim, VII, sy. 173, s. 269-272.

920.0561

BU.O Bursalı Mehmed Tahir

Osmanlı müellifleri= A bio-bibliographical dictionary of the Ottoman literature / by Bursalı Mehmed Tahir.- Repr.- England: Gregg International Publishers, 1971.

3 vol. (406, viii; 510; 327, 12, 177 p.); 24 cm.

Text in Ottoman Turkish

Reprinted of: عثمانلى مؤلفلىرى : محرر:

بروسالى محمد طاهر - استانبول : مطبعة

عامره ، ١٣٣٣ هـ.

Includes index

With: Muftaf ül-kütüp ve esami-i müellifin fihristi / by Ahmet Remzi Akyürek

ISBN 0576-093158-5

1779

1. Biography, Turkey I. Akyürek, Ahmed Remzi (prep.) II. Author (Arabic) III. Title IV. Title: Miftah ul-kutub wa esami müellifin fihrist V. Title: A bio-bibliographical dictionary of Ottoman Literature

v Bursalı, Mehmet Tahir

Mehmed Tahir b. Rifat (Bursalı).

Terâcîm-i Ahvâl: Üsküdâri Hamid Efendi

S. Müstekim, II, sy. 107, s. 44.

Bursalı Mehmet Tahir İF. 17518

- Siyasete müteallik
asâr-ı İslamiyye

İSİ. 1332

31 OCAK 1994

Bursalı Mehmet Tahir

Mehmed Tahir b. Rifat (Bursalı).

Osmanlı Menâkıbı Harbiyyesinden Bir Nebze

S. Resâd, IX, sy. 223, s. 267.

Siyâsete Müteallik Asâr-ı İslamiyye.

S. Resâd, IX, sy. 231, s. 400-401.

GÖLCÜK,

Şerafeddin (Prof. Dr.), "Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müelliflerinde İsmi Geçen Tokatlı Alim ve Şairler", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Tokat, 2-6 Temmuz 1986, Tarihte ve Kültürümüzde Tokat, (Ankara, Tokat Valiliği, 1987), 487 S.

11 OCAK 1994

TOKAT

Bursalı Mehmet Tahir.

Bursalı Mehmed Tahir b. Rifat (Bursalı).

Saray Bursalı Feyzi Efendiye (mektup).

S. Müstekim, VI, sy. 153, s. 356-358.

Siyasete Mütcellik Âsâr-ı İslamiyye.

S. Resâd, X, sy. 241, s. 115-116.

↳ Mehmed Tahîr ~~b. Rifat~~ (Bursalı).

Terâcim-i Ahvâl: Nazîmîzâde Hüseyin
Murtaza Efendi.

S. Resâd, VII, sy. 185, s. 40-41.

**Bir Osmanlı Aydınını
Bursalı Mehmet Tahir Bey ve
Siyaset'e Müteallik Âsâr-ı İslamiye
adlı Risalesi**

Gürbüz DENİZ*

A- GİRİŞ

Osmanlı devletinde ve kendisinden önceki İslam toplumlarındaki siyasete yönelik arayışlar, iki tip anlayışın egemenliğine işaret etmektedir. Bunlardan birincisi ve en önemlisi doğrudan İslam'ı referans almayan kaynaklardır. Bunların kimisi tamamen teorik¹ bir kısmı ise pratikleri olan siyasetteki yönetim etkileridir.² Zaman içerisinde devlet yönetimine doğrudan etki eden bu teorik ve pratik anlayışlar, İslam yönetim anlayışı adına yazılan kitapları da etkilemişlerdir. İkinci tip düşünceler ise, referansını doğrudan Kur'an'dan ve Peygamberin uygulamalarından aldığı iddia eden eserlerdir ki, bunların da tamamen dinî anlayışı yansıttığını söylemek safdilliktir. Bunun nedeni ise, dinî nassda doğrudan yönetimi şekillendiren bir söylemin olmamasıdır. Ancak yönetimin niteliğini belirleyen değerler vazgeçilmez bir şekilde sunulmuştur. Bunların en başında zulmün önlenmesi, adaletin ikamesi ve siyasî yapılanmalarda bir hastalık gibi, her zaman haklı veya haksız olarak var olan yöneticiye kulluğun önlenmesine yönelik emirlerin varlığıdır.

Tarihte varolmuş Müslüman devletlerin yönetim tarzları, bazen İran, Bazen Bizans bazen de her kavim, İslam öncesi yönetim şekillerinden esinlenerek İslam adına yönetimde bulunmuştur.

Tarihi süreçte ortaya çıkmış bazı siyasî hadiseler ise İslam'da yönetici veya yönetim üzerine olan kanaatlerin

akaid kitaplarına bile girmesine sebep olmuştur.³ Bu durum, Müslüman düşünürlerin siyaset felsefesine yabancı olmadıklarını gösteren en önemli kanıttır. Aşağıda İslam siyaset felsefesiyle ilgili Bursalı Mehmet Tahir Bey'in, sunduğu listedeki kitapların içeriği yukarıda özet olarak belirttiğimiz hususlar dikkate alınarak okunursa daha da faydalı olur.

Batılılaşmanın bir fırtına gibi kasıp kavurduğu Osmanlı son dönem aydınının batı karşısında içine düştüğü ümitsizlik, kompleks, Mehmet Tahir Bey'i harekete geçirmiş ve her zaman başvuracağımız siyasete yönelik önemli bir listeyi bize sunmasına sebep olmuştur

B. BURSALI MEHMET TAHİR BEY

22 Kasım 1861'de Bursa'da doğdu. Bursa Belediye katibi Rifat Bey'in oğludur. Mülkiye Rüştiyesi'ni bitirince 1875'te Bursa Askeri idadisine verildi. Ayrıca özel hocalardan İslam kültür ve medeniyetine dair özel dersler aldı. 1880'de Harbiye'ye girdi. Harbiye ikinci sınıfında iken tasavvufa olan meyli onu melamilğe sevketti. 1883'de piyade teğmeni olarak mezun oldu. Mezuniyetini müteakip; Manastır Askerî Rüştiyesi'nde coğrafya, Mülkiye Rüştiyesi ile Mülkiye idadisinde de tarih ve hitabet öğretmenliği yaptı. Ayrıca bir çok şehir gezdi, mensubu bulunduğu melamilik ve tasavvuf hakkında araştırmalarda bulundu.

Ülkeye meşrutiyet idaresi getirme yolunda Üçüncü Ordu subayları arasında yaygınlaşan siyasî eğilimleri benimsedi. 1906 yılı Eylülünde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adıyla teşekkül eden gizli siyasî teşkilata kurucu üye olarak katıldı. 1906'da siyasî kanaatleri nedeniyle Selanik'ten Manisa'daki Alaşehir Redif Alayı tabur komutanlığına tayin edildi. Orada beş veya altı ay kaldıktan sonra İzmir'de tümen merkezinde Divan-ı Harp azalığı ve kendisine bölgede gezip çeşitli kütüphaneleri

* Arş.Gör., A.Ü. İlahiyat Fakültesi

1 Platon (Eflatun)'un eserleri bu hususta baş köşeyi işgal eder. Geniş bilgi için Bkz. Erwin L.J. Rosenthal, *Ortaçağda İslâm Siyaset Düşüncesi* (trc Ali Çakusu) İstanbul 1996.

2 Emevî, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı Devletlerindeki pratik şekillenmeler: Hint, İran ve Bizans Devlet teşkilatlarının bir çok yönden benzerliğini ortaya koymuştur.

3 İmamet meselesi gibi bkz. Taftazani, Şerhul-Mekasid, Beyrut 1989, V. 232-290. Kadı Abdülcebbâr, *Şerhu Usulu'l-Hamse*, Kahire 1988, 749-761. Ebû Âsım ed-Dehhâk b. Muhalled eş-Şeybanî, *Kitabu's-Sünne*, Beyrut 1985, 512

021126

BURSALI MEHMED TÂHİR

-
- 1 AHMET YASİN TOMAKİN, Bursalı Mehmet Tahir ve tarihle ilgili eserleri, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

Bursalı Mehmed Tâhir

Müntehabât-ı Mesâri' ve Ebyât

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	74090
Tas. No:	T811.214 BUR.M

O. Kemâl TAVUKÇU

Erzurum 1997

- Husayin Karam Kadir - 132
- Mehmed Bülent Feyyaz 133-134. 036
- Hoca Karam Efendi, 135
- Mehmed Vehbi Efendi, 137-
- Ahmed Hamdi Aksali, 138
- Tahirül mükerrem, 139-140
- Sa'ad - Nuri, 140-141
- Mehmed Nuri Ef - 141-142

- Molla Halil Bîrdî - 113
- İnançgâde Esad Efendi - 113
- Abdüsselam Efendi Utardırı, 112
- Ahmed Ulubatlı Beyefendi 116
- Hasâreğâde 116-117
- Mîdhat Paşa 117-118
- Hacı Torun Efendi, 118
- Kilitli Abdüllah Sermet, 118
- Müallim Naci, 120-121
- Ahmed Cevdet Paşa, 122
- Süre Paşa - 122-123 -
- Hocağâde Ahmed Hilmi, 124
- Bereketgâde İsmail Hakîki 124-125
- Gâgâ Ahmed Ulubatlı Paşa 126
- Ahmed Hüsameddin, 127-128
- ✓ Bursalı Ulemed Vakîf, 129
- Hüseyin Vassaf - 130-131
- Esad Er bîti 131-132

SON DÖNEM OSMANLI TEFSİR TARİHİNDEN

BAZI PORTRELER II

Dr. Mustafa ÖZEL*

(Some Figures of Quranic Commentary in The Late Ottoman Period)

In the XIX. century, in Ottoman State, by the effect of west, many developments and reforms were occurred in different fields. In education, new schools were opened, lecturers and scholars were appointed for every science. This was very important development in teaching Islamic sciences. Before, in a madrasa, a scholar was teaching every subject.

In this paper, it was tried to introduce the scholars which taught tafsir.

Anahtar Terimler
Osmanlı, Tefsir, Tarih

Bu çalışma, Osmanlı alimlerinin tefsir tarihine buldukları katkıları belirlemeye gayret ettiğimiz ilk araştırmanın¹ mütemmimi mahiyetindedir. Söz konusu makalede, ıslâh-ı medâris programıyla birlikte, düzenli ve sistemli olarak, tespit edebildiğimiz kadar, tefsir okutan hocaların biyografilerini ele almıştık. Bu yazıda ise, Osmanlı tarihinde önemli bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilen 1839'daki Tanzimat Fermanı ile 1928'deki harf inkılabı

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.

Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Portreler (I), D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde (XV Kış-İlkbahar 2002, 61-96) yayımlanmıştır.

3.10. Sünnet Olmak /Hitan

Erkeldik organının ucundaki kabuk (gulfe) denen fazlalığın kesilmesi de bir anlamda İslam'ın veya Müslüman olmanın nişanesidir. Kabuk denen bu deri parçası kesilmediği takdirde kir toplama, idrardan istibra yapmayı önleme ve cinsel ilişki zevkini azaltma gibi bir takım mahzurlara yol açar. Tevrat'ta sünnetin, Hz. İbrahim ve nesline Allah'tan bir damga olduğu yazılıdır. Bunun manası şudur: Krallar, adet üzere kendilerine özgü olan malları, diğerlerinden ayrılması için dağlar ve böylece onları damgalarlar. Hürriyetlerine kavuşturmak (azad etmek) istedikleri kölelere de aynı şeyi yaparlar. Sünnet de bunun gibi, Halil İbrahim milleti için bir damga kılınmıştır. Diğer nişaneler yani simge ve semboller içerisine hile karışabilirse de sünnet alametine hiçbir şekilde hile karışamaz.¹⁰⁶

SONUÇ

Şeâir, Kur'anî bir kavramdır. Bu terim Kur'an-ı Kerim'de Bakara, Maide, Hac sûrelerinde olmak üzere dört yerde geçmektedir. Bir yerde de meş'ar (Meş'ar-i Haram) şeklinde geçmektedir.

Şeâir-i İslamiye/ İslami simge ve semboller, özelde İslam'ın kutsal saydığı ibadet ve ibadet yerlerini ifade ettiği gibi, genelde ahlak da dahil dinî bütün mükellefiyetleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu gerçeği göz önünde bulundurduğumuzda Şeâir-i İslamiye'yi yukarıda açıkladıklarımızla sınırlamamız ancak onların en önemlileri olmaları itibarıyledir. Çünkü Allah'ı ve O'nun emir ve yasalarını çağrıştıran her şey İslam'ın simge ve sembolleri olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple Allah'ın şeairine saygı, Allah'ın koyduğu bütün hükümlere saygıyı içermektedir.

Şeair-i İslâm aynı zamanda Müslümanların dini farklılıklarını ifade etmektedir. Yani Şeair-i İslam/ İslam'ın simge ve sembolleri, Müslüman toplumun alamet-i farikasıdır diğer bir deyişle ayırt edici niteliklerini oluşturmaktadır.

Günümüzde dünya ölçeğinde dinlerin şeairine özellikle de İslam Dini'nin simge ve sembollerine yönelik tecavüzkâr davranışlar gözlenmektedir. Bu ise İslam Dini'nin temel hedefi olan küresel ve sosyal barışı zedelemektedir. Buna engel olmanın yolu bütün insanlığın özellikle de Müslümanların bu konuda duyarlı olmaları ve İslam'ın simge ve sembollerine saygılı olmalarından geçmektedir.

Bidatler ile şeâirler birbirine zıttır. Bidatler bireyi ve toplumu dinden uzaklaştırırken şeâir ise, onları dine bağlar ve dini bir hayat sürmelerine yardımcı olur. Dinin (İslam) nihai gayesi ise insanları dünya ve öte dünya/ ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır. O halde İslam'ın simge ve sembolleri iyi bilinmeli ve onlara hassasiyetle sahip çıkılmalıdır.

¹⁰⁶ Dîhlevî, *Huccetüllahî'l-Bâliğâ*, I, 518.

BURSALI MEHMET TAHİR'İN AHLAK KİTAPLARIMIZ ADLI ESERİ

Mehmet Kasım ÖZGEN
Dr., Kayseri Güzel Sanatlar Lisesi
mehmetkozgen@hotmail.com

Kitabiyat bilgisiyle meşhur Bursalı Mehmet Efendi (1325/1909), ecdadımızın ahlak sahasındaki eserlerinin tespitine yönelik önemli bir çalışma yapmış ve bunu *Sırat-ı Mustekim* dergisinde makaleler halinde neşretmiştir. Gelen talepler üzerine kendisi de ilaveler yapmak suretiyle bunu küçük İstanbul'da tarihsiz olarak bir kitap halinde neşretmiştir. Bursalı'nın ifadeleri, ahlak felsefesiyle ilgili biri olmadığını hissettiriyor olsa da bu, eserinin önemini azaltmaz. Zira ecdadımızın gerek telif gerekse tercüme yoluyla oluşturduğu bu kültürel birikim, bu yazıda bir araya gelmiş ve alanla ilgili bir boşluğu doldurmaktadır. Esasen bu kitabın günümüz Türkçesine uyarlanmasının nedeni de hala bu ihtiyacı karşılıyor olmasıdır. Burada uyarılma esnasında yaptığımız bir hususu belirtmek uygun olur. Ortalama bir okuyucu için anlaması zor olan terkipler ve kelimeler bugünkü dilden karşılanmaya çalışılmış, mümkün mertebeye cümlelerin yapısına dokunulmamıştır. Ehil olanların asıl metne başvuracağı düşünüldüğü için sadeleştirme yolu tercih edilmiştir.

AHLAK KİTAPLARIMIZ¹

Gerekli hususların ifademsinden sonra:

İsmi başlık edindiğim bu nâçiz makâle ile maksadım, ahlâk ilmine dâir faydalı ve muhtasar bazı maruzatta bulunmak ve bilgi sever Osmanlıların her ilim ve fende olduğu gibi bu yararlı ilimle ilgili yazılara çok himmet buyurdıkları eserler hakkında bazı açıklamalarda bulunmaktır.

Akl sahiplerince malumdur ki, ahlak ilmi, ilimlerin en güzeldir. Çünkü bu ilim, insanlığın üzerinde yükseldiği rahmet, şefkat, cömertlik, mürüvvet gibi ahlaki

¹ Yazar: Bursalı Mehmet Tahir B. Rifat, Bursa Mebusu.

Sırat-ı Mustekim dergisinde makale halinde neşrolunan bu naçiz eserin, küçük bir kitap şeklinde basılması ilim erbabı tarafından uygun görüldüğü için, birtakım ilaveler yapılarak basılması sağlanmıştır. Bursalı Mehmet Tahir bin Rifat

elinden geldiği kadar mâni olmaya çalışıyordu. Bu siyaseti güderek Arapların, Arnavutların, Kürtlerin milliyetperverlerini faaliyetten alıkoymaya uğraştığı gibi, Türklerin de “Türk milliyeti” esasına kıymet vermelerinin önüne geçmek istiyordu. Abdülhamid, milliyet fikrini reddeden İslâmın halife-sultani olmak, bütün tebaa-i müslimesini, yalnız dinî vahdet camiasıyla zîr-i hükmünde tutmak, el-hâsıl maddî ve fikrî tesirât ile şe’niyette devamı artık imkân hâricine çıkan Hilâfet-Saltanat şekli-i içtimaîsini idâme eylemek emel ve hülyasında idi. Bu hülyanın şe’niyete tatbik olunamadığının, olunamayacağını farkına varamıyordu.

Lâkin o sıralarda, yalnız padişah ve hükûmet değil, münevver geçinen Garp Türklerinin ekseriyeti bile, milliyet fikrinin siyasi değil, hatta lisanî, tarihî, hâsılı ilmî ve nazarı sahalarda tervîc ve neşrolunmasına aleyhtar idi: “Türkçülükle daima uğraşır belli başlı kimseler olmasa gerek ki o vakit lisan meselesi oldu mu Necib Âsım ile Veled Çelebi ortaya atılırdı; yani muhterem bir mesleğin sâlikleri diye değil, bilakis istihza zemini teşkil etmek üzere “şu mahudlar!” yerine yâd ediyorlardı. “Dünya terakkîye doğru giderken bu zavallılar şu güzelim tekemmül etmiş edebiyat-ı Osmaniye lisanını bırakacaklar da Asya çöllerinde Özbeklerle bizi hem-zebân yapacaklar... Fuzûlî’yi, Nedim’i bıraktırp Hoca Ahmed Yesevî’yi, sûfî Allahyar’ı takip ettirmek istiyorlar...” diye daha bir takım dil-firib sözlerle gençleri bizden tenfire kalkışıyorlardı... Bizim zayıf ışığımızı söndürmeye kalkışıyorlardı. Hele Ebuzziya, Sultan Hamid’in tam can damarına dokunacak sözler bulur, Türkçülere hücum ederdi. Hücum değil sebb ü şetm eylediği de oldu. En-nihaye aleyhtar bir makalesinde: “Bunlar şu kadar milyon camia-i İslâmiyenin müttehiden zîb-i zebân eylediği “Lâ ilâhe illallah”ı kaldırıp yerine “Yoktur tapacak, Çalab’dır ancak” tekerlemesini vaz etmek istiyorlar.” diye yazdı¹⁶⁰ ...”

Türkçüler aleyhine taarruzda en ileri giden adam, öteden beri İslâmcı, yalnız İslâmcı değil hatta Arapçı tanınan Ebuzziya Tefik Bey -ki Araplığa muhabbetten dolayı oğullarına Talha ve Velid gibi Arap olmayan Müslümanlar arasında az şâyi koyu Arapça adlar koymuş ve kendisi de Arap usûlünce tekennî ederek Ebuzziya künyesini almıştır- idi. Namık Kemaller

¹⁶⁰ Veled Çelebi Efendi’nin gayr-ı matbû bir risalesi.

Akca Raoğlu Yusuf, Türk Yılı 1928, haz. Arslan Tekin, Ahmet Zeki İzgöer, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009, s. 383-386.

devrinden arta kalan bu az istidadlı, fakat çok marifetli gazeteci ve matbaacının Türkçülük aleyhine açtığı “cihad”, Meşrutiyet devresinde, ileride göreceğimiz vechile kendisi, oğulları ve Süleyman Nazif Bey gibi yârânı tarafından idâme olundu¹⁶¹.

Muhaliflerin itirazlarına, hükûmetin mânialarına rağmen, lisanî ve tarihî Türkçülük cereyanına yeniden yeni kuvvetler gelip iltihak etmekte idiler: Emrullah Efendi, Bursalı Tahir Bey, Raif Paşazâde Mehmed Fuad Bey, Necib Bey bunlardandır.

Emrullah Efendi

Emrullah Efendi, Türk lisan ve tarihi ile hususî bir sûrette meşgul olmayarak umûmiyetle ulûm ile tevaggul etmiş ise de, Meşrutiyet devresinde görüleceği üzere Türkçülüğe mütemâyil idi.

Bursalı Tahir Bey

Bursalı Tahir Bey, matbuatta tanındığı zamandan itibaren Türklüğün mutavassıt devri terâcim-i ahvâl ve kitabiyatıyla iştilgal etmiş ve İslâm medeniyetinde Türklerin hissesini ayırıp göstermeye çalışmıştır. Sonra bilhassa Osmanlı devrinde yetişen “ve mesleklerinde eser yazan Türk meşâyih, ulemâ, şuarâ, üdebâ, müverrihîn, etibbâ, riyaziyyûn, coğrafıyyûnun sar tercüme-i hâlleriyle eserlerine dair malûmat-ı kâfiye” toplamıştır. Bursalı Tahir Bey, bilhassa Türklerin orta devirde ve Osmanlı devrinde “ulûm ve fûnûna hizmetlerini” tebâruz ettirmek sûretiyle Türklerin, İslâm medeniyetinde mühim bir âmil oldukları hakikatini ilmî şevâhid ve delâil ile izhâr ve ispat ederek ba’del-İslâm Türklüğün harsî tarihine ve sırf medeniyet nokta-i nazarından Türklerin mazilerini severek mazileriyle iftihar edemelerine pek büyük hizmet ifâ etmiştir.

¹⁶¹ Ebuzziya Tefik Bey gayet iyi bir matbaacı idi. Ebuzziya Matbaası, İstanbul’da teessüs eden matbaaların en mükemmelidir. Bir aralık *Türk Yurdu*’nu, matbaasında bastırmak maksadıyla kendisine müracaat etmişim. Bu nevi varakparelerin, ne kadar para verilirse verilsin, kendi matbaasında basılmayacağını, abus bir çehre ve nezaketsizliğe yakın bir dürlüşî ile bana ifade etmişti. Bu hareketi, mesleğine sadakati nokta-i nazarından takdire şâyandır. (A. Y.)

DN. 189199

Vefâtının 80. yılında bir melâmî

BURSALI MEHMET TAHİR

• Mustafa Kara*

Batınî ilimlerle birlikte hem zâhir
İşte size bir yıldız Bursalı Mehmed Tâhir
Vardavî

Türk tarihinin önemli bir bölümünü meydana getiren Osmanlı asırlarında yaşayıp, kalem tutan, eser veren herkesi biyografi ve bibliyografyalarıyla tanıtan kişi kimdir diye bir soru sorulursa cevabı tek kişidir: Bursalı Mehmet Tahir Efendi. Aslında onun yaptığı işi daha önceki asırlarda yapan meslektaşları vardı. Fakat onun Osmanlı Devleti'nin son yıllarını idrak etmesi, hepsinden istifade ile bu hayırlı faaliyete nokta koyma imkanını ona verdi.

1861 yılında Bursa'da doğdu. Tahir Efendi'nin babası Belediye kâ-tibi Rifat Bey'dir. 1875'de Bursa Askerî İdâdîsi'ne başlamış, 1880'de Harbiye'ye gitmiştir. Bursa'nın uhrevî ve mistik atmosferi onu etkilemiş, askerî liseye devam ederken tasavvuf erbabıyla ilişki kurmuş, özellikle Muhyiddin İbn Arabî'ye mahabbet beslemeye başlamıştır.

İstanbul'da Harbiye'de okurken aynı arayışları sürdürmüş ve Tibyan yazarı Harîrîzâde (öl. 1882) ile tanışması Melâmî neşveyi daha yakından tanımasına sebep olmuştur. Mezuniyetten sonra Manastır Askerî Rüştiyesi'ne coğrafya muallimi olarak tayin edilmesi ona bir başka kapı daha açtı: Mürşidi Harîrîzâde'nin mürşidi üçüncü dönem

Melâmîlerinin piri kabul edilen Muhammed Nûru'l-Arabî (öl. 1888) ile tanışmak ve ondan icâzet-nâme almak. Üsküp Askerî Rüşdiyesi'nde görevine devam eden Bursalı Mehmet Tahir, biyografi çalışmalarının ilk ürününü yayınladı: (Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri, İst. 1897)

Manastır Askerî Rüşdiyesi'ne müdür olarak dönmüş ve gençlik yıllarından beri gönlünde taht kuran şahısla ilgili eserini yayınlamıştır: (Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî, İst. 1898) Yüzyılı aşan bir zamandan beri biz ve bütün ilim âlemi onun eserlerini kullanarak önünü açmakta ve aydınlatmaktadır.

101 sene önce 1904'te Selânik Askerî Rüşdiyesi müdürlüğüne getirildi. Bu arada bazı siyâsî cemiyetlerde aktif rol aldı. II. Meşrutiyetle birlikte İttihat ve Terakki partisinden Bursa mebusu olarak, 1908'de açılan Meclis-i Mebusan'a katıldı. 1911'de partisinden ayrıldı. 1914'te yarbaylıktan emekli oldu.

Artık Bağdatlı İsmail Paşa'nın, İsmail Saib Hoca'nın, Ali Emirî Efendi'nin İbnülemin Mahmut Kemal'in, Ahmed Tevhid ve Faik Reşad gibi zevatın bulunduğu bir şehirde idi. Bu ona yetiyordu. Bir ara Topkapı Sarayı Kütüphanesi müdürlüğü de yapan Mehmet Tahir nihayet uzun yıllardan beri rüyasını gördüğü büyük projenin ilk halkasını orta

* Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

BİTİRME ÇALIŞMASI

KONU
BURSALI MEHMED TAHİR'İN HAYATI ve ESERLERİ

ÖĞRENCİ NUMARASI
9070008

ADI SOYADI
FATMA KORKMAZ

YÖNETİCİ
ÖĞR. GÖR. SAİME BOZKURT

TESLİM TARİHİ
06.06.1994

BURSA - 1994

ISAM 140605

Baskı yeri ve tarihi: Bursa 2003

154 490

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

↓
**BURSALI MEHMET TAHİR ve TARİHLE İLGİLİ
ESERLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	154490
Tas. No:	929 BUR

AHMET YASİN TOMAKİN

Danışman: PROF. DR. CAHİT BALTACI

İstanbul, 2009

the *Sanat ansiklopedisi* "Encyclopaedia of the Arts" in five volumes and *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü* "Dictionary of Historical Phrases and Terms" in three volumes.

From that period until the 1960s, no new projects for a general encyclopaedia were initiated with the exception of the *Hayat ansiklopedisi* "Encyclopedia of life," begun by a private publisher in 1961 and by 1963 completed in six volumes. In a very short period, 100,000 copies were sold, indicating the need for a general encyclopaedia by an increasingly literate society.

The *Meydan Larousse büyük lugat ve ansiklopedi* is the largest Turkish encyclopaedic work initiated by a private publisher, with publication beginning in 1969. It is an encyclopaedia as well as a dictionary, being a translation of the *Grand Larousse encyclopédique* published in 1960-4 in ten volumes. Some subjects and entries related solely to French language and culture were omitted, and subjects related to Turkish and Islamic culture inserted. The encyclopaedia was issued in fascicles and was completed in 1973 in twelve volumes, with two supplementary volumes issued in 1974 and 1985, respectively. The publication of *Meydan Larousse* was a turning-point in the history of commercial publication of encyclopaedias in Turkey, and a result of the enthusiasm with which the *Meydan Larousse* was greeted by the public, other publishers have seen the commercial opportunities offered by publishing encyclopaedias.

Hence during these years, a handful of publishers began to specialise in such reference works. The major publishers today are Anadolu Yayıncılık, Gelişim, Görsel and İletişim, who publish not only general encyclopaedic works but also encyclopaedias on specialised subjects, such as *Yurt ansiklopedisi* "Encyclopedia of the Homeland", which gives information on the history, economic and social conditions of the cities of Turkey in alphabetical order; *Türk ve dünya ünlüleri ansiklopedisi*, a biographical reference source; *Gelişim genel kültür ansiklopedisi*, a general encyclopaedia; *Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi*, an encyclopaedic publication on Anatolian civilisations; and *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi*, which covers the development of various fields in the Republican period such as the constitution, archaeology, the press, energy, mining, librarianship, etc. *Ana Britannica ansiklopedisi* is a translation and adaptation of the *Encyclopaedia Britannica*, published in 1988 by Anadolu Yayıncılık. The publisher has also published yearbooks in order to update the necessary information. The second Turkish edition was initiated in 2000 and it is still in progress. Finally, *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi*, an *Encyclopedia of Islam*, is being prepared and financially supported by the Turkish Religious Foundation. The publication started in 1988 and twenty-two volumes, covering the letters A-İ, have already appeared. The encyclopaedia contains not only subjects related to Islam but also wider aspects relating to the Islamic community throughout the world. Most of the Islamic subjects are very detailed, and the articles have comprehensive bibliographies.

Bibliography: A. Adnan Adıvar, *Osmanlı türklerinde ilim*, İstanbul 1943; Agah Sırrı Levend, *Türk edebiyatı tarihi*, Ankara 1973; *Türkiye'de dergiler ansiklopediler (1849-1984)*, İstanbul 1984; Ayhan Aykut, art. *Ansiklopedi*, in *TDV İslam ansiklopedisi*, iii, İstanbul 1991.

5. In Urdu.

Here there does not seem to be any significant tradition of any antiquity, leaving aside modern Urdu translations of such reference works as *Chamber's Encyclopaedia*, the *Encyclopaedia Britannica* and, of course,

the Urdu *Encyclopaedia of Islam*, which draws on material from the Western *Encyclopaedia of Islam*, published in Leiden.

MEHMET TÂHIR, BURSALI (1861-1925), Ottoman biographer and bibliographer.

Mehmed Tâhir was born in Bursa in northwestern Turkey on 22 November 1861, the son of Rif'at Bey, clerk to the city council, and grandson of Üsküdarî Seyyid Mehmed Tâhir Pasha, formerly a commander in sultan 'Abd ül-Medjîd's imperial guard. He studied at the Bursa military academy from 1875 and at the élite Harbiyye (War) academy in İstanbul from 1880. Graduating in 1883 he spent the next twenty years teaching geography, history and rhetoric at military schools in Manâstır (and one year in Üsküb) in Macedonia, as part of the Ottoman Third Army. In 1904 he became director of the military high school in Selânik (Salonica). Whilst at the Harbiyye academy he had become a member of the Melâmî order of dervishes, by whom he was profoundly influenced in his teaching, publications and political outlook. In Manâstır he first conceived the notion of collecting bio-bibliographical data on poets and learned men, and in 1897 published his first work *Türkler'in ulûm ve fânûna kırdmetleri* "The Turkish contribution to arts and sciences" (İstanbul 1314). In 1316/1899 he also published a full-length biographical study of the Arab mystic Ibn al-'Arabî.

Mehmed Tâhir was dismissed from his teaching post in December 1906 for his Şüfî involvement and his membership of the Ottoman Freedom Society ('*Othmânî hürriyyet dîem'iyeti*). From 1908 to 1911 he served as deputy for Bursa in the first representative assembly of the Second Constitutional period, and subsequently served in the Ministry of Charitable Endowments (*Evkâf nezâreti*) on a committee to inspect the holdings of institutional libraries. In 1915 he became director of the Topkapı Sarâyı library. The date of Mehmed Tâhir's death is uncertain, but was probably 1925. He was buried in İstanbul.

Mehmed Tâhir's principal work is '*Othmânî mü'ellifleri*', a three-volume bio-bibliographical compendium published between 1915 and 1924, listing 1691 Ottoman authors and their works. Despite many lacunae and acknowledged errors, '*Othmânî mü'ellifleri*' was unique in its comprehensive scope and immediately became a standard reference work. Aside from the works already mentioned, Mehmed Tâhir also compiled over twenty lesser biographical works, either of particular individuals (e.g. Kâtib Çelebi) or of groups of Ottoman *shaykhs* and '*ulema*'.

Bibliography: For a full bibliography, see the detailed article by Ömer Faruk Akün, in *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, vi (1992), 452-61, on which the above is based.

(CHRISTINE WOODHEAD)

MEZISTRE, MIZISTRE, the Turkish name for Greek Mystras, Latin Mistra, a famous Byzantine necropolis on a hill slope west of modern Sparta in Laconia in the Peloponnese [see MORA], which was a major centre of late mediaeval Greek civilisation and capital of the "Despotate of the Morea" till the Ottoman conquest. It has numerous Byzantine and Frankish monuments from the 13th-15th centuries, and was immortalised, albeit anachronistically, in Goethe's *Faust*. The name has been connected with the shape of the cone-shaped hill on which it stands.

The Frankish castle of 1249 was built by William II de Villehardouin of the Achaia Principality, but passed to the Byzantines in 1262. The ravages of Franks and Turkmens from Western Anatolia (see

مديرا للرشدية وذلك نتيجة بلاغين صدرتا بشأنه فيما يتعلق بموقفه السياسي ونشاطاته الملامية. ونجا من النفي في مكان بعيد بمساعدة أصدقائه. وفي عام 1907 عين على قيادة طابور آلاي الشهير الاحتياطي في مانيسا. وبعد أن مكث طاهر البورصوي هناك ما بين خمسة إلى ستة أشهر تم توظيفه في إزمير عضوا في ديوان الحرب في مركز تومن مع وظيفة التحقيق. وقد اعتبرت هذه المناسبة فرصة جيدة بالنسبة إليه للاطلاع على مختلف المكتبات التي توجد في المنطقة.

في عام 1908، وعند إعلان المشروطية الثانية، اختير مرشحا من قبل حزب الاتحاد والترقي ودخل مجلس المبعوثان كناطق برلماني عن بورصة. وأثناء عمله في مجلس المبعوثان، شغل كذلك عضوية الجمعية العسكرية وعضوية لجنة التنسيق بنظارة الحرب وجمعية الأسطول الحربي. وتم تكليفه بإلقاء المحاضرات في المنطقة التي تمتد من إزمير إلى قونية، وكذلك في بورصة من أجل توضيح أهداف المشروطية للشعب. غير أن محمد طاهر البورصوي دخل في بعض الخلافات مع حزبه بسبب عدم توافق مزاجه مع الحياة السياسية. وترك العمل في البرلمان بعد إغلاق مجلس المبعوثان في نهاية عام 1911. وفي العام نفسه تم ترفيع رتبته إلى قائممقامية الآلاي الاحتياطي، وأصبح عقب هذا عضوا في ديوان الحرب ودائرة المحاكمات. وفي عام 1913، وبعد أن أصبح عضوا في ديوان الحرب للمرة الثانية، تقاعد عن العمل في 24 يناير من عام 1914 وهو برتبة مقدم.

موسوعة في الطرق. وواصل اتصاله بحريي زاده حتى وفاته في عام 1882 وهو في ريعان شبابه.

في يوليو من عام 1883 تخرّج ملازما في المشاة من الحربية. وتم تعيينه مدرسا للجغرافيا في الرشدية العسكرية في مناستر. وبجانب هذا كان يعطي دروسا في التاريخ والخطابة في الرشدية الملكية والإعدادية الملكية التي تم افتتاحها حديثا. وقام في عامه الأول من مجيئه إلى مناستر بمبايعة شيخ مرشده سيد خوجة محمد نور العربي الملامي، وذلك عندما زاره في استرومجه. وأصبح من الذين يعدون في طليعة الملاميين في المنطقة عند وفاة سيد خوجة في عام 1888.

بعد أن عمل طاهر البورصوي أربعة عشر عاما في مناستر، تم نقله في عام 1897 إلى الرشدية العسكرية في أوسكوب. وفي عام 1898 عين مرة أخرى في الرشدية العسكرية في مناستر، ولكن هذه المرة في وظيفة مدير، وذلك عند ترفيقه من نقيب إلى قول أغا قبل أن يكمل عاما واحدا. وفي عام 1904 تم تعيينه مديرا في الرشدية العسكرية في سالونيك قبل أن يكمل في هذه المرة ستة أعوام في مناستر. وتم ترفيع رتبته في العام التالي إلى رائد. وكان منذ أول مقدمه إلى مناستر قد تبنى الاتجاه السياسي الذي يعمل على أن تدار البلاد عبر المشروطية. ولهذا السبب أصبح في شهر سبتمبر من عام 1906 عضوا مؤسسا في جمعية سياسية سرية تأسست في سالونيك تحت اسم «جمعية الحرية العثمانية». وفي عام 1906 أعفي من وظيفته

p.144 229-230; * H. Kamil Yilmaz, Aziz Mahmud Hedāyi ve Celve-tiyye Tarikati, Istanbul 1982, p. 240-241P; * Mustafa Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, Bursa 1993, II, 143-149, 152-161; * Günay Kut, «İsmâ'il Hakkî», Encyclopaedia of Islam (new edition), IV, 191-192; * Ali Namil, «İsmail Hakkî Bursevî», Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXIII, 102-107.

إعداد: نهاد عزومات
ترجمة: مصطفى بن الطاهر الستيتي -
تونس

زاده احمد حلمي، زيارة الأولياء، استانبول 1325، ص 141؛ * محمد شمس الدين، يادي كار شمسي، بورصة 1332، ص 126 - 135؛ * حسين وصاف، كمال نامه حقي، مكتبة الآثار القديمة المخطوطة والمطبوعة ببورصة، عام، رقم 129؛ * محمد طاهر البورصوي، مولانا الشيخ إسماعيل حقي الجلوتي، استانبول 1329؛ * داود القلبلي، مخطوطات الموصل، بغداد 1927، ص 89 - 231؛

* Mehmet Ali Ayni, Türk Azizleri I: İsmâ'il Hakkî, İstanbul 1944;
* Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul 1961,

البورصوي، محمد طاهر

(1278هـ/1861م - 1344هـ/1925م)

في عام 1877 استشهد والده في جبهة تيلش في بليونه وذلك عندما التحق بالجيش عند بداية الحرب التركية الروسية. وأكمل طاهر مدرسته بنجاح كبير. وفي سبتمبر من عام 1880 دخل الحربية. وفي هذه الفترة ازداد ولعه بالتصوف، كما ازداد حبه لمحبي الدين بن عربي. وأخذ يتنقل في تكايا إستانبول في أيام الجمعة باحثا عن مرشد له. وانتسب أثناء هذا التنقل إلى حريي زاده شيخ الملامية ومؤلف «تبيان وسائل الحقائق في بيان سلاسل الطرائق»، وهو عبارة عن

ولد في بورصة. ووالده هو رفعت بك كاتب بلدية بورصة، وهو حفيد سيد محمد طاهر باشا الأسكنداري، أحد قادة الآلاي الخاص للسلطان عبد المجيد. وبعد أن أنهى رشدية الملكية، التحق في عام 1875 بالإعدادية العسكرية في بورصة، وبدأ تحصيله فيها. وبجانب ذلك تلقى دروسا خاصة في مدرسة خراج چي أوغلي أثناء وجوده في الرشدية. وبدأ شغف طاهر البورصوي في هذه الفترة بالتصوف، وارتبط قلبه بمحبي الدين بن عربي.

اما برخی از مخالفان مصطفی کمال پاشا در اطراف او گرد آمدند. مصطفی کمال با اعلام جمهوریت به این فتنه پایان داد و در ۱۳۴۳ ق، مجلس ملی خلافت را نیز برانداخت. عبدالمجید دوم سپس به پاریس رفت و همان جا درگذشت. محمد ششم در کهن سالی به تخت نشست. وی قلدی بلند، اندامی لاغر و استخوانی، چهره‌ای تیره و بی حال و چشمانی نگران داشت. در دوره سلطنتش بازچه‌ای بیش نبود و منافع ملی را فدای تاج و تخت خود کرد، تا جایی که استانبول به اشغال نیروهای متفقین درآمد. هنگامی که درگذشت، جنازه‌اش را به شام منتقل کردند و در مسجد سلطان سلیم به خاک سپردند. وی آخرین پادشاه از دودمان امپراتوری عثمانی و تنها پادشاه این دودمان است که در خارج از سرزمین ترکیه به خاک سپرده شده است.

منابع: تاریخ امپراتوری عثمانی و ترکیه جدید، ۵۵۱/۲ - ۵۶۳؛
فرمانروایان شاخ زین، ۲۳۷، ۲۴۸، ۲۶۵، ۲۶۶؛ قرون عثمانی، ۶۲۸؛
نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۱۸۶ -
۱۸۷

Encyclopaedia of Islam, 6/984-985; *İslam ansiklopedisi*, 7/
562-566.

معصومی

محمدطاهر بورسوی (mo.ham.mad.tā.her-e.bur.sa.vi)، فرزند رفعت بیگ، بورسه ۱۸۲۱ - استانبول ۱۹۲۴م، کتاب‌شناس، زندگی‌نامه‌نویس، صوفی و شاعر عثمانی. پدرش که به تصوف، تاریخ و ادبیات دل‌بسته و صاحب دیوانی کوچک بود، در برانگیختن علاقه وی به تاریخ و ادبیات تأثیر فراوان داشت. محمدطاهر تحصیلات ابتدایی را در زادگاهش آموخت. در ۱۲۹۲ ق مدرسه علوم سیاسی (دبیرستان ملکیه) را به پایان رساند. سپس وارد دبیرستان نظام بورسه شد و همزمان با آن نزد خواجه‌علی نیکده‌ای به تکمیل دروس پرداخت. از ۱۲۹۷ تا ۱۳۰۰ ق دانشجوی دانشکده افسری بود. در ۱۳۰۱ ق، در مدرسه نظام شهر مناستر و مدرسه علوم سیاسی به تدریس جغرافیا، تاریخ و فن خطابه سرگرم شد. وی به اهل عرفان، به‌ویژه محیی‌الدین ابن عربی، علاقه‌مند بود و در حلقه مریدان حریری زاده، مؤلف تیان وسائل الحقائق، به طریقه ملامتیه گرایش داشت. در نخستین سال اقامتش در مناستر با سیدخواجه محمد

عمومی زیر نفوذ یونان قرار گرفت، بخش‌هایی از شمال امپراتوری عثمانی و برخی از جزایر دریای اژه واگذار شد، اقتصاد امپراتوری عثمانی زیر نفوذ و سیطره متفقین درآمد و قدرت دولت عثمانی به استانبول محدود شد. «این معاهده در حقیقت به معنی تقسیم عثمانی و الغای استقلال آن دولت بود.» ملیون به رهبری مصطفی کمال پاشا/ آتاتورک (- ۱۹۳۸م) به مخالفت با پیمان سور برخاستند. در این هنگام قدرت ملیون افزایش یافت و در ۱۳۴۰ ق، نیروهای ملی‌گرا به فرماندهی مصطفی کمال و معاونت عصمت پاشا به سپاه یونانی در ترکیه یورش بردند و در همان سال وارد شهر ازمیر شدند. مجلس بزرگ ملی، به پاس این اقدام، به مصطفی کمال درجه مارشالی و لقب غازی و آتاتورک داد. سپس دولت ملی، بدون مشارکت سلطان محمد، با یونان و متفقین در مودانیا پیمان متارکه نبرد امضا کرد (۱۳۴۰ ق). مجلس بزرگ ملی اعلام کرد که سلطنت عثمانی از ۱۳۳۸ ق (تصرف استانبول به دست نیروی متفقین) لغو شده است. سپس مجلس بزرگ ملی با شرکت دولت سلطان محمد در کنفرانس لوزان (کنفرانسی که در ۱۳۴۰ - ۱۳۴۱ ق، برای بستن پیمان صلح با ترکیه در شهر لوزان تشکیل شد) مخالفت کرد. پس از آن دولت مصطفی کمال پاشا درخواست صلح کرد. «امضاکنندگان پیمان سور و نمایندگان... [اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی] در لوزان گرد آمدند و پس از مذاکرات طولانی، پیمان صلحی در ۱۹۲۳م به امضا رسید.» کابینه توفیق پاشا استعفا داد و محمد ششم به نام خلیفه در استانبول ماند و در آخرین سلام رسمی حضور یافت (۱۳۴۱ ق). مجلس بزرگ ملی تصمیم گرفت سلطان محمد را به اتهام خیانت محاکمه کند. به همین سبب، سلطان محمد با یک کشتی انگلیسی به جزیره مالت رفت. روز پس از بیرون رفتن وی از استانبول، مجلس ملی او را از خلافت برکنار کرد. سلطان محمد پس از آن به دعوت ملک حسین به مکه رفت و در آن‌جا اعلامیه‌ای منتشر کرد و جدایشدن سلطنت را از خلافت مخالف با شریعت اسلام خواند. از آن‌جا به سان‌رمودر ایتالیا رفت و در همان‌جا درگذشت (۱۳۴۴ ق). پس از انحلال سلطنت عثمانی و فرار سلطان محمد ششم از استانبول (۱۳۴۱ ق)، مجلس ملی ترکیه عبدالمجید دوم (- ۱۳۶۳ ق) را به جانشینی محمد ششم به خلافت برداشت. وی هیچ‌گونه قدرتی نداشت،

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد دوازدهم، تهران، ۱۳۸۳

بروسه‌لی

۳۶

مأخذ: آستان قدس ف، فهرست؛ بروسوی، یعقوب، مفاتیح الجنان، استانبول، ۱۲۰۳ق/۱۹۸۳م؛ بروسولی، محمدطاهر، عثمانلی مؤلفلری، استانبول، ۱۳۳۳ق/۱۹۱۵م؛ بغدادی، هدیه؛ ثریا، محمد، سجل عثمانی (تذکره مشاهیر عثمانیه)، استانبول، ۱۳۱۶ق؛ خدیویه، فهرست؛ سمدالدین، محمد، تاج التواریخ، استانبول، ۱۳۸۰ق؛ ششن، رمضان، نوادر المخطوطات العربیة فی مکتبات ترکیا، بیروت، دار الکتب الجدید؛ طاش کوبری زاده، محمد، الشقائق النعمانیة، بیروت، ۱۳۹۵ق/۱۹۷۵م؛ ظاهریه، خطی (نحو)؛ فهرس مخطوطات دار الکتب القطریة، دوحه، ۱۹۸۵م؛ کوبریلی، خطی؛ مجدی محمد افندی، حدائق الشقائق (ذیل الشقائق النعمانیة)، به کوشش عبدالقادر اوزجان؛ استانبول، ۱۹۸۹م؛ محفوظ، حسین علی، «مخطوطات الدكتور مهدی بیانی فی طهران»، مجله معهد المخطوطات العربیة، ۱۳۸۱ق/۱۹۶۱م، ج ۲ (۲)؛ مرکزی، خطی؛ ملک، خطی؛ ملی تبریز، خطی؛ نیز:

Ahlwardt; De Slane; GAL, S; Krafft, A., Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der K. K. orientalischen Akademie zu Wien, Wien, 1842; Pertsch, فرامر زحاج منوچهری

بروسه‌لی، محمدطاهر (۱۲۷۸-۱۳۴۴ق/۱۸۶۱-۱۹۲۵م)، زندگی نامه نویس و کتاب شناس ترک در اواخر عصر عثمانی. وی در بروسه (بورسا) به دنیا آمد (کوردراکول، ۱۴۱۳؛ بانارلی، ۱۰۷۸). پدر بزرگش محمدطاهر پاشا از فرماندهان گارد ویژه سلطان عبدالمجید (سا ۱۲۵۵-۱۲۷۷ق/۱۸۳۹-۱۸۶۱م) بود که همراه خانواده اش در شهر بروسه اقامت گزید. بروسه‌لی در همین شهر زاده شد و تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در زادگاهش به پایان آورد و وارد مدرسه نظام شد. به هنگام تحصیل در «مکتب ملکیه رشديه» (مدرسه علوم سیاسی)، در حلقه درس خواجه علی نیکده‌ای در مدرسه خراجچی اوغلو نیز شرکت می کرد («دائرة المعارف...»، VI/452). پس از پایان آموزش متوسطه، وارد «مکتب حریبه» (دانشکده افسری) شد و پس از اتمام آن در مدارس نظامی شهرهای گوناگون از جمله مناستر، اسکوپیه و سلانیک به تدریس تاریخ و جغرافیا پرداخت (بانارلی، کوردراکول، نیز «دائرة المعارف»، همانجا).

وی به تصوف نیز دل بستگی داشت و از دوستان اران محیی الدین ابن عربی بود. پدرش رفعت بیبک که طبع شعر نیز داشت، در علاقه مندی بروسه‌لی به علوم گوناگون سخت مؤثر بود (همانجا). محمدطاهر پس از مدتی به مولانا حریری زاده ارادت ورزید و به طریقت ملامتیه پیوست (همان، VI/453) و از چهره‌های سرشناس این فرقه شد (رامزاور، ۱۱۸) و پس از درگذشت محمدنور عربی ملامی، شیخ اکبر ملامی جانشین او شد. در همین دوره به بررسی احوال متصوفان و دانشمندان علاقه مند شد و با آشنایی با نهضت نویای ترک گرای، کتاب «خدمات ترکها به علوم و فنون» را که حاصل این اندیشه و آن ایام است، نوشت («دائرة المعارف»، همانجا). وی در ۱۹۰۶م به تشکیلات زیرزمینی «جمعیت آزادی عثمانی» که به نام «وطن و حریت»، نیز مشهور بود، پیوست و از اعضای مؤسس آن شد؛ عضویت محمدطاهر در این جمعیت موجب جلب پیروان فرقه ملامتیه به این تشکیلات سیاسی شد.

۱۹۱۱). منابع شرح حال بروسوی، کمتر به زندگی اجتماعی و علمی او پرداخته اند، تنها معلوم است که در اواخر عمر از امور محوله معزول شد و به حج رفت و پس از بازگشت از این سفر درگذشت (همانجاها). مدفن او مشخص نیست و بروسه‌لی برخی احتمالات درباره مدفن او را بیان کرده است (نک: ۵۴/۲).

آثار: اگرچه بیشتر آثار بروسوی را حواشی و شروح در بر می گیرد، اما بررسی آنها، نشان دهنده نوعی تنوع و گستردگی در زمینه‌های گوناگون علمی است. تنها اثر چاپ شده وی مفاتیح الجنان در شرح کتاب مشهور شرعه الاسلام اثر امام زاده بخاری است (ج استانبول، ۱۴۰۳ق) که بروسوی در مقدمه، گرایش خود به حدیث و سنن را سبب تألیف این شرح یاد کرده است (ص ۳). گفته اند که این اثر را سلطان بایزیدخان پسندید و به همین مناسبت به بروسوی لقب افندی اعطا کرد (مجدی، ۳۲۸). مفاتیح الجنان را حاجی احمد بن سید در ۱۵۷۳/۱۹۸۱م به ترکی ترجمه کرده، و نیز محمد بن ابراهیم نامی آن را در ۱۹۱۱ق/۱۵۰۵م به نظم آورده بوده است (نک: بروسه‌لی، همانجا).

آثار خطی: ۱. حواشی بر شرح دیباچه المصباح مطنزی. این اثر در علم نحو، و دارای نسخه‌هایی خطی در کتابخانه‌های گوناگون جهان از جمله آستان قدس (آستان...، ۳۲۸)، ظاهریه (ظاهریه، ۱۱۴-۱۱۵، ۱۳۸)، کوبریلی (کوبریلی، ۲۷۳/۳)، کتابخانه ملی پاریس (دوسلان، شمه ۴۰۲۳، ۴۰۲۴)، گوتا (پرچ، شمه ۲۳۴) و وین (کرافت، ۱۶؛ نیز فهرس...، ۵۰۹/۲) است. ۲. شرحی عربی بر گلستان سعدی. تألیف این اثر نشان از آن دارد که وی به دوزبان عربی و فارسی به خوبی مسلط بوده، و چه بسا قصد همسنگی با ادبای فارس و عرب داشته است (نک: مجدی، همانجا). در این میان، برخی معتقدند که این شرح اصلاً از آن منیری بوده، و بروسوی آن را به خود منسوب داشته است (نک: مرکزی، ۱۴۱/۲-۱۴۳). از این اثر نسخه‌هایی خطی در کتابخانه‌هایی همچون دانشگاه تهران، ملی ملک و ملی تبریز (همان، ۱۴۱/۲؛ ملک، ۴۳۹/۱-۴۴۰؛ ملی تبریز، ۹۰۷/۲-۹۰۸)، و نیز کتابخانه کوبریلی (کوبریلی، ۲۰۹/۳) موجود است. از این شرح نسخه‌ای در کتابخانه مهدی بیانی وجود دارد که به خط خود مؤلف است (محفوظ، ۴). ۳. مختصر مرآة الجنان یافعی. نسخه‌ای از این اثر که در ۱۴۹۷ق/۱۹۰۲م کتابت شده بوده، در کتابخانه حسین چلبی ترکیه بر جای مانده است (نک: ششن، ۷۱/۳؛ برای نسخ دیگر، نک: کوبریلی، ۵۷۷/۲؛ GAL, S, II/228). ۴. التذکره. در منابع قدیم به نام چنین اثری از او اشاره نشده است، اما به نظر می رسد که اثری حدیثی در احکام باشد. نسخه‌ای از آن در دارالکتب قاهره موجود است (خدیویه، ۲۸۴/۱). ۵. رساله‌ای در قضا و سیاسات که می توان آن را در کنار آثار «ادب القضا» جای داد. از این اثر نسخه‌ای در برلین وجود دارد (نک: آلوارت، شمه ۴۹۵۵).

آثار یافت نشده: اجوبه علی سؤالات الحمیدی لشرح مفتاح العلوم؛ شرح بر فرائض جرجانی؛ حاشیه علی شرح مطالع الانوار (بروسه‌لی، همانجا؛ بغدادی، ۵۴۶/۲-۵۴۷).

مؤلفاتی :

✓ (ترجیح الینات ، فتاویٰ خصالی ، دیوان) و سائرہ در . برده (ملتی) نیک مشکلاتی (عطا) اسمیله شرح ایله مشدرکه برنسخه سی (بشیر آغا) کتبخانه سنده در . (دیشی) اسمنده کی فارسی لغتی ده اختصار ایشدر .

ایاتندن :

کوردی غم لیلایله احوالی ذکرکون
دیوانه لکه اوردی همان صورتی مجنون

خالص ابراهیم افندی «ساررگری»

فضای مدرسیندن فارسی دان برذات اولوب (بلغراد) جوارنده کی (سارونجه - پوزرئجه) لیدر .
(۱۱۶۰) تاریخنده استانبولده ارتحال ایله دی . (۱۱۴۳) تاریخنده (خرقه شریف) محله سنده
تألیف ایتدیکی (جمع الامثال - دستور المعجم) اسمنده دقایق لغات فارسیه به متعلق برجله کیر
اثر قیمتدارینک برنسخه سی اسمد افندی کتبخانه سنده واردر .

مولانا مفتی ابرهیم الخارمی «طاری»

خول علمادن فضل و کمال ایله معروف برذات اولوب (۱۱۱۳) تاریخنده (قونیه) ملحقاتندن
(بخاری) الاصل اولان بویوک پدرینک اختیار هجرت ایله دیکی (خادم) ده تولد ایلدی . مقدمات
علومی پدریه اکابر علمادن (قره حاجی) شهرتیه بنام (مصطفی) افندی دن بعد التعلیم پدرینک
تسبیله برای اکیال (استانبول) . کله رک او عصرک اک بنام فضلا سندن بولان (قاز آبادی
احمد افندی) دن پارلاق بر صورتده اخذ اجازه به موفق اوله رق وطنه عودتله تدریس و تألیفه
باشلادی . آرزومان ایچنده آفاقه انتشار ایدن صیت فضل ذولایسیله دعوت پادشاهی به اجابه
ایکنجه دفعه پانخت خلافت کلوب علمای وقت ایله برابر بالذات پادشاهده حاضر اولدینی حالده
(آیاصوفیه) جامع شریفنده کی تقریر ایلدیکی فاتحه شریفه تفسیری تقدیر عمومی بی جالب اولدی .
وتلطیفات شهریاری به مظهریتدن سوکرا مطیاً مملکتده اعزام اولدی .
مملکتده کراراً اعطای اجازه به موفق اوله رق (۱۱۷۶) تاریخنده داربقایه انتقال ایتدی .
مذهباً حنفی ، طریقه تقشبندی در . خط دست عالیله به محرر اوراق آرسنده : (پدریمک قبر

شریفنده مراقبه به وارمشمدم . قادرشیده تمثیل ایلدی . نصیحت ایسته دم ؛ ایسته بنی کوزوربورسک یاه
دنیا نیک اسباب و علائقندن عاری یم . بوغلده اونلردن هیچ بری فائده ویرمه یور . معیشت
خصوصنده حرص وطمع مذمومدن توقی ایده رک جناب حقه متوکل وانک احسانه قانع اول .
دنیا ده خالق الاسباب اونودوب احتیاجکی سبب صوری اولان قوله بیلدیررسه ک حق سنی اک
عادی کیمسه به محتاج ایدر . اگر احتیاجکی هرکس دن اخفا ایله آنجاق حضرت ذوالجلاله عرض
ایدرسه ک دنیا بیله سکا عرض روی احتیاج ایدر ، بیوردقلری مندرجدر .

آثار فاضلانله لری بوجه آتیدر :

- (۱) متن مجامع الحقایق فی علم الاصول . (۱۱)
- (۲) شرح طریقت محمدیه .
- (۳) شرح بسمله . (۲)
- (۴) حاشیه درر .
- (۵) شرح علی القصیده المضریه .
- (۶) حاشیه علی تفسیر سورة التبا للیضاوی .
- (۷) رساله فی حق التسییح والتحمید .
- (۸) تفسیر قوله تعالی (قل اللهم مالک الملك) .
- (۹) تفسیر قوله تعالی (ان بعض الظن اثم) .
- (۱۰) رساله فی سلوک التقشبندی .
- (۱۱) رساله النصایح والوصایا .
- (۱۲) رساله الخشوع فی الصلوة .
- (۱۳) شرح ایها الولد .
- (۱۴) عرائس التفایس فی علم المنطق .
- (۱۵) عرائس الانظار ونفائس الابکار .

[۱] علمای عثمانیه دن مصطفی بن محمد آیدینی طرفندن (منافع الدقایق) اسمیله عربی عبارده شرح
اولدینی کی شروانی احمد حمدی افندی طرفندن دخی (لوامع الدقایق) نامیله ترجمه اولتان نسخه لری مطبوعدر .
[۲] اون سکر فته تطبیقاً محرر اولان بوائز قیمتدار علماء مصریه دن (شیخ علیش) افندی طرفندن
تلخیص ایدلندر . هر ایکسیده مطبوعدر .
(۱۱۹۰) کسورده وفات ایدن (احمد بن حسن) قره مانی نکده (تحفة البسمه) و سلطان حمید اول
معاصری (محمد بن علی القره مانی ثم الارزنجانی) نکده (رساله البسمه) اسمنده برر شرح لری واردرکه
برر نسخه سی (حمیدیه) ده موجوددر .

MEHMED

yazar. İzmir'de doğdu, yetişti. Hamidiye Mekteb-i Sanayîinde beş yıllık öğrenim gördükten sonra Müretteplik Bölümünü bitirdi. İzmir'in ilk mürettip ve gazetecilerinden biri olarak Vilâyet Matbaasında mürettepliğe başladı, sonra sermürettip oldu. İzmir'in resmî vilâyet gazetesi Aydın'ın ve imtiyaz sahibi olduğu *Hizmet*'in çıkarılışında büyük emekleri geçti. İdare Meclisi kâtipliği, 1879-1882 arasında Meclis-i Maarif kâtipliği, 1879-1884 yıllarında Rüştîye mektebinde hatt-ı rik'a ve münşeat öğretmenliği yaptı. 1886'dan sonra İzmir İdadîsi hüsn-i hat öğretmenliğine getirildi. *Hizmet* gazetesindeki "Letaif" başlıklı ibretli ve eğlenceli yazıların altında imzası bulunmaktadır. Akciğer kanserinden vefat etti. **Eseri:** *Teshilü'l-Kavâfi* (taşbasması, İzmir 1292/1876). İlk kafiye ve seci sözlüğüdür.

Kay.: İFSA s. 415-418. ♣S. DEĞİRMENCİOĞLU

MEHMED Şevket (1861-1919): Oyun yazarı. Bekir Naci Efendinin oğludur. **Eseri/Oyun:** *İddianın Sonu Cinayet* (4 fasıl, 4 perde, 1 tablo, İst. 1311/1893-4).

Kay.: TİB s. 44. ♣B. ALTUNİŞ-GÜRSOY

MEHMED Şevki (20. yy.): Gazeteci ve yazar. İlk tahsilini İzmir'de yapan yazarın idadiyi de burada bitirdiği bilinmektedir. Ahenk'teki başyazarlığı yanı sıra yürüttüğü Sultanî Müdürlüğü, Yunanlıların kendisini İzmir dışına çıkarmasıyla sona erdi. Yazar, İstanbul, daha sonra Ankara'ya geçerek hükümet emrinde çalıştı. Kurtuluştan sonra İzmir'e dönerek *Ahenk*'teki başyazarlığının yanı sıra başka görevler de üstlendi. Mehmet Şevki Bey Türk Maarif Cemiyetinin 1928 martında açılan İzmir Şubesinde ve Millet Mektepleri İzmir heyetinde şehrin önde gelen fikir adamı ve eğitimcileriyle birlikte yer aldı. Bundan başka V. Kemal takma adıyla 1937'de *Yeni Asır*'da yayımladığı "İlk Kurşun" romanından, o sıralarda İzmir Borsası komiseri olduğu anlaşılmaktadır. İlk yazısı *Türk Çocuğu* dergisinde 1914 nisanında çıkan "Divan" başlıklı bir şiirdir. 1927'de Or-

han Rahmi'yle olan röportajında yazar, en eski yazısının bir münacât olduğunu söylemekte, ayrıca *Ahenk*'ten başka *Sada-yı Hak*, *İttihat* ve *Yeni Gün* gibi İzmir gazeteleriyle *Türk Yurdu* gibi İstanbul dergilerinde de yazılarının çıktığı söylenmekle birlikte diğer İzmir yayın organlarında, *Hukuk-ı Beşer* ve *Sulh ve Selâmet* gazetelerinde V. Kemal imzalı makaleleri (Ocak 1919) yayımlanmıştır. Yazar, V. Kemal veya Vamık Kemâl takma adını daha sonra 1923 mayısından sonra *Ahenk*'te de kullandı. Mehmet Şevki Bey, *Ahenk* dışında sürekli olarak 1937'de *Yeni Asır*'da 1945-1946 yıllarında da Anadolu'da sosyal ve siyasi mahiyette makaleler yazdı. **Eseri:** *Elhan-ı Hicran* (1918?).

Kay.: *Sadiye Tutsak, İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler*, İzmir 1997, s. 384-414; İFSA, s. 419-422. ♣S. DEĞİRMENCİOĞLU

MEHMED Şükri, bk. ŞÜKRÎ (?-1907ds.)

MEHMED Tahir Bey, bk. MENEMENLİ-ZÂDE Mehmed Tahir Bey

MEHMED Tahir Bey (22.11.1861-28.10.1925): Biyografi ve bibliyografya yazarı. Bursa'da doğdu, Bursalı Mehmed Tahir Bey diye tanındı. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da yaptıktan sonra 1881'de Harbiye'yi bitirerek Manastır, Üsküp (1897), Selânik (1904) askerî rüştiyelerinde tarih, coğrafya ve hitabet öğretmenliği ve müdürlük yaptı. Manastır'a ilk tayin oluşundan başlayarak çevresine Türkçü düşünceyi tanıtmaya, ülkeye meşrutî yönetim anlayışını idaresini getirme hareketlerine ilgi duydu. Şam'da Vatan adında bir dernek kuran Mustafa Kemal, Rumeli'de bu derneği teşkilâtlandırmak, Vatan ve Hürriyet adında bir şubesini açmak istiyordu. Gizlice Selanik'e gelerek Osmanlı Hürriyet Cemiyeti üyeleri ve Manastır'dan Askerî İdadî öğrenciliğinden tanıdığı Bursalı Tahir ile de ilişki kurdu Mehmed Tahir de Selanik'te 1906 yılı Eylülünde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adıyla kurulan bu gizli siyasi teşkilata kurucu üye olarak katıldı. Manisa'da Alaşehir redif alayı tabur kumandanlığına

DEĞİRMENCİOĞLU
NRA ÇELEN BÖLÜMÜ